

ΓΡΑΜΜΑ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΚΔΟΤΗ LETTER TO THE EDITOR

ΑΡΧΕΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗΣ 2011, 29(4):508–510
ARCHIVES OF HELLENIC MEDICINE 2011, 29(4):508–510

Η προσκόλληση των ασθενών στη θεραπεία της χρόνιας ηπατίτιδας C

Στην ενδιαφέρουσα συστηματική ανασκόπηση των Πατελάρου και συν¹ χρησιμοποιείται ο όρος «προσκόλληση» ως μετάφραση της αγγλικής λέξης adherence. Η μονολεκτική μεταφορά της τελευταίας στην Ελληνική για την περιγραφή της συμμόρφωσης σε μια θεραπεία είναι δυσχερής. Ίσως περισσότερο ακριβής είναι η περιφραστική μετάφραση με τον όρο «πιστή εφαρμογή», ο οποίος περικλείει στην πρώτη λέξη τόσο την αποδοχή ή τη συναίνεση από την(τον) ασθενή (στοιχείο όχι απαραίτητα παθητικό), αλλά και την ενεργητική συμμετοχή στη δεύτερη λέξη. Εναλλακτικά, μπορεί να χρησιμοποιηθεί η λέξη «προσήλωση», που εμπεριέχει το ενεργητικό στοιχείο και αντιστοιχεί στην εντατική προσοχή ή την αφοσίωση,² π.χ. στη θεραπεία.

Επί πλέον, τα ποσοστά συμμόρφωσης των ασθενών στις παρατηρούμενες μελέτες πρέπει να θεωρούνται υπερεκτιμημένα, ενδεχομένως σε μεγάλο βαθμό, λόγω του φαινομένου Hawthorne.³ Από αδημοσίευτα στοιχεία ασθενών που υποβλήθηκαν σε δεύτερο κύκλο θεραπείας και παρακολουθούνται στα εξωτερικά ιατρεία του Γενικού Νοσοκομείου Θεσσαλονίκης «Γ. Παπανικολάου» προκύπτει ότι η προσκόλληση στη θεραπεία χρόνιας ηπατίτιδας C είναι 68,42% (95% διάστημα εμπιστοσύνης: 43,50–86,44%).

Επίσης, στην ανασκόπηση αναφέρεται ότι κατά την αναζήτηση δεν προέκυψε κάποια ελληνική μελέτη. Εν τούτοις, η μελέτη των Raptoroulou et al στον πίνακα 1 είναι μια πολυκεντρική ελληνική μελέτη.

Θα ήταν ενδιαφέρον να βαθμονομηθεί η ποιότητα των μελετών που προέκυψαν από την ανασκόπηση, να εκτιμηθεί η μεροληψία δημοσίευσης –δεδομένου ότι μελέτες με χαμηλά ποσοστά συμμόρφωσης ενδεχομένως δεν δημοσιεύτηκαν στη βάση Medline– και να αναζητηθεί η λεγόμενη «γκρίζα» βιβλιογραφία, π.χ. προφορικές ή αναρτημένες ανακοινώσεις σε συνέδρια.⁴ Τέλος, πρέπει να

σημειωθεί ότι οι μελέτες στον πίνακα 1 που αναφέρονται ως κλινικές δοκιμές, στην πραγματικότητα αντιστοιχούν σε αναδρομικές και αθροιστικές στατιστικές αναλύσεις δεδομένων από κλινικές δοκιμές, των οποίων το κύριο καταληκτικό σημείο δεν ήταν η μέτρηση της συμμόρφωσης στη θεραπεία. Επομένως, οι εν λόγω μελέτες ενδεχομένως δεν είχαν ικανή ισχύ για τη μέτρηση των ποσοστών συμμόρφωσης. Είναι χαρακτηριστικό ότι στη μελέτη των McHutchison et al⁵ οι ερευνητές χρησιμοποίησαν για την αναδρομική εκτίμηση της συμμόρφωσης ένα στατιστικό μοντέλο με πολλές προϋποθέσεις, μια από τις οποίες ήταν ότι ως μοναδικός προσδιοριστής «προσκόλλησης» στη θεραπεία να θεωρείται η τάση του ασθενούς να ακολουθήσει τη θεραπεία και να απουσιάζουν επί πλέον μεταβλητές που επηρεάζουν την προσκόλληση (στοιχεία που δεν παρατηρούνται στην καθημερινή κλινική πράξη, ιδίως στον ελληνικό χώρο, δεδομένου ότι στη δική μας εμπειρία από τους ασθενείς με δεύτερη θεραπεία για χρόνια ηπατίτιδα C, σε ποσοστό 5,26% η ανεπαρκής συμμόρφωση αποδίδεται σε παράγοντες ανεξάρτητους από την επιθυμία του ασθενούς να ακολουθήσει πιστά την αγωγή).

Γ. Ναλμπαντίδης, Α. Γαρέφας, Ι. Αβραμίδης
Γαστρεντερολογική Κλινική,
Γενικό Νοσοκομείο Θεσσαλονίκης
«Γ. Παπανικολάου», Θεσσαλονίκη

ABSTRACT

Adherence to therapy for chronic hepatitis C

G. NALMPANTIDIS, A. GAREFAS, I. AVRAMIDIS
Gastroenterology Clinic, "G. Papanikolaou" General
Hospital, Thessaloniki, Greece

Βιβλιογραφία

1. ΠΑΤΕΛΑΡΟΥ Ε, ΜΠΡΟΚΑΛΑΚΗ Η, ΕΛΕΥΣΙΝΙΩΤΗΣ Ι, ΝΤΟΥΡΑΚΗΣ Σ. Προσκόλληση ασθενών στη θεραπεία για ιογενή ηπατίτιδα C. *Αρχ Ελλ Ιατρ* 2012, 29:226–232
2. ΤΕΓΟΠΟΥΛΟΣ-ΦΥΤΡΑΚΗΣ. *Ελληνικό λεξικό*. Ζ' έκδοση. Αρμονία ΑΕ, Αθήνα, 1993

3. HEIMAN GW. *Understanding research methods and statistics. An integrated introduction for psychology*. 2nd ed. Houghton Mifflin, Boston, 2001:90–91
4. HAYNES B. Conducting systematic reviews. In: Haynes RB, Sackett DL, Guyatt GH, Tugwell P (eds) *Clinical epidemiology. How to do clinical practice research*. Lippincott Williams & Wilkins, Philadelphia, 2006:15–48
5. McHUTCHISON JG, MANN S, PATEL K, POYNARD T, LINDSAY KL, TREPO C ET AL. Adherence to combination therapy enhances sustained

response in genotype-1-infected patients with chronic hepatitis C. *Gastroenterology* 2002, 123:1061–1069

Corresponding author:

G. Nalmpantidis, 24 Fanariou street, GR-513 33 Kalamaria, Thessaloniki, Greece
e-mail: geonalba@yahoo.gr

Απάντηση στο σχόλιο των Γ. Ναλμπαντίδη και συν.

Η προσκόλληση των ασθενών στη θεραπεία της χρόνιας ηπατίτιδας C

Με το παρόν άρθρο θα θέλαμε αρχικά να ευχαριστήσουμε τους συγγραφείς για τον ενδιαφέροντα σχολιασμό τους ως προς τη δημοσιευμένη συστηματική ανασκόπησή μας.¹ Οι συγγραφείς θίγουν δύο πολύ σημαντικά σημεία, στα οποία αξίζει να αναφερθούμε περαιτέρω. Αρχικά, αναπτύσσουν τη χρησιμότητα και τη χρήση του όρου «προσκόλληση» ως μετάφραση της αγγλικής λέξης “adherence” και προχωρούν σε εναλλακτικές προτάσεις μετάφρασης-χρήσης του όρου και ακολούθως αναπτύσσουν τις απόψεις τους, επιχειρώντας μια πρώτη προσπάθεια κριτικής αποτίμησης των δημοσιευμένων εργασιών που συμπεριελήφθησαν στην ανασκόπηση.

Ως προς το πρώτο σημείο θα θέλαμε να σημειώσουμε ότι σε διεθνές επίπεδο υπάρχει έντονη διαφωνία μεταξύ των ερευνητών για τη σωστή χρήση των όρων που αφορούν στη συμπεριφορά των ασθενών ως προς τη λήψη της θεραπευτικής τους αγωγής (“medication-taking behavior”).² Είναι γνωστό ότι ακόμη και στην αγγλική γλώσσα χρησιμοποιούνται διαφορετικοί όροι (adherence vs compliance vs concordance), αναφερόμενοι ουσιαστικά με διαφορετικούς όρους στη συμμόρφωση ή στην πιστή εφαρμογή ή στην προσκόλληση ή στην τήρηση της θεραπευτικής αγωγής από τους ασθενείς. Τα τελευταία χρόνια, πολλοί επαγγελματίες υγείας επιλέγουν τη χρήση του όρου “adherence”, θεωρώντας ωστόσο ότι τόσο ο όρος “compliance” όσο και ο όρος “adherence” δεν αποδίδουν σωστά αυτό που

περιφραστικά ορίζεται ως συμπεριφορά αναφορικά με τη λήψη της θεραπευτικής αγωγής. Θα συμφωνήσουμε, επομένως, ότι ενδεχομένως η περιφραστική μετάφραση του όρου “adherence” που προτείνουν οι συγγραφείς μπορεί να χρησιμοποιηθεί εναλλακτικά ως πιο κατάλληλη, τονίζοντας όμως ότι δεν υπάρχει ομοφωνία ως προς την πλέον ορθή μετάφραση-χρήση του όρου.

Ως προς το δεύτερο κύριο σημείο, να αναφέρουμε ότι στο ήδη δημοσιευμένο άρθρο διευκρινίζεται ότι η ανασκόπηση αφορά σε δημοσιευμένα δεδομένα σε επιλεγμένες βάσεις δεδομένων και αναφέρεται σαφώς ότι δεν υπάρχει ομοιογένεια στα δεδομένα όσον αφορά κυρίως στη μεθοδολογική προσέγγιση του θέματος από τους διάφορους ερευνητές και ως εκ τούτου η αξιοπιστία των δεδομένων και η συγκρισιμότητά τους είναι περιορισμένη. Η αναζήτηση της γκρίζας βιβλιογραφίας θα ήταν ιδιαίτερα χρήσιμη και ενδεχομένως να προσέθετε εποικοδομητικά δεδομένα σε εθνικό επίπεδο. Παρακάτω, οι συγγραφείς πολύ ορθά προτείνουν ότι θα είχε ενδιαφέρον να γίνει μια κριτική αποτίμηση (critical appraisal) της υπάρχουσας βιβλιογραφίας που προέκυψε από την ανασκόπηση. Είναι γνωστό ότι η έννοια της κριτικής αποτίμησης ουσιαστικά περιλαμβάνει τη συστηματική προσπάθεια εξέτασης των αποτελεσμάτων που παρατίθενται σε ερευνητικές εργασίες, με σκοπό την εκτίμηση της εγκυρότητάς (validity) τους, των αποτελεσμάτων, της συνέπειας και της χρησιμότητάς τους (OPHLA 2008, Hilland Spittlehouse 2001). Σαφέστατα, η κριτική αποτίμηση της βιβλιογραφίας αποτελεί ένα βήμα ουσιαστικά έπειτα από την πραγματοποίηση μιας ανασκόπησης, που ουσιαστικά βοηθά στη διεξαγωγή σαφέστερων συμπερασμάτων όσον αφορά στο σύνολο των αποτελεσμάτων όλων των μελετών. Οι συγγραφείς στο σχολιασμό τους έχουν προβεί σε μια πρώτη προσπάθεια